

Spiró-Diabolina

Spiró György: *Diabolina*. Budapest, Magvető Kiadó, 2015

Sziszifosz visszalép

*Rettenthetetlen hülyék kora jó,
Pojácák vagy gazemberek? Is-is.
Egyszerre félem és röhögöm általlátni:
a szikla óhatatlan visszafelé görög.*

Petri György (1989)

Kortünet, hogy a magyar értelmiség színe-java is áttért a nagy társadalom-megváltó eszmék elleni harcra, s leszámol a „forradalmi múlttal”, attól való félelmében, hogy „gyilkos alternatíva” keletkezik a fennálló rendszerrel szemben, amely valamilyen értelemben mégiscsak privilegizált társadalmi státuszt biztosít számára. A jelenséget alapjában a rendszerváltás, a szocialista kísérlet bukása egyik következményének tekintem. Spiró György új regénye a 80-as évek végének, a 90-es évek elejének világát, annak *leleplező* szellemi atmoszféráját, propagandaszellemét idézi s hozza vissza. Az író kissé megkésett műve, azaz kései „személyes leszámolása” Leninnel, a „bolsevizmussal”, a „kommunizmussal” azóta már nem egyszerűen kormánypolitikává vált a balti államoktól Ukrajnán át Magyarorszáig, Lengyelországtól Horvátorszáig, hanem az állami legitimáció részévé is. Az érdeklődő olvasó tanácstalan és egyszerre kíváncsi is abban a tekintetben, hogy vajon Spiró György csak „most ért ide”, vagy valamiféle eredeti „újrágondolás” céljából írta meg „történelmi” kisregényét, egyszersmind visszatérve a politikai író kelet-európai szerepéhez. Mindenesetre ma egy ilyen vállalkozás egy ismert értelmiségi részéről fontos szellemi elköteleződés, amelynek természetét érdemes közelebbről is szemügyre venni.

A spirói mű *irodalmi* értékét mérjék fel az irodalommal szakszerűen foglalkozó recenzensek. Számomra, a szovjet történelemben tájékozódó, érdeklődő olvasó számára e mű műfaját tekintve inkább *pamflet*, mint regény. Mivel azonban az író ambíciója az volt, hogy történelmi kisregénnyel ajándékozza meg nemzetét, tekintsük mi is annak, aminek az író elképzelte.

Formai értelemben Spiró *Diavolinája* a jeles szovjet író, Makszim Gorkij (Alekszej Peskov) „cselédjének”, későbbi – állítólagos – szeretőjének és orvosának naplóját „rekonstruálja” az írói fantázia és mondanivaló tükrében. Gondolhatnánk, hogy a magyar irodalomban is hagyományos kisregényről van szó, amely a történelmet „alulról szemlélő”, elnyomott és elkeseredett „kisember” szűkös és leegyszerűsítő gondolatvilágát közvetíti, akit a cári önkényuralom, a világháború vérözöne, a rombolás és a forradalmak tisztító és pusztító vihara gyötört meg. Gondolhatnánk, hogy az író a forradalmat követő új rendszer bonyolult mozzait tárja elénk. Elsőként Kosztolányi jut az ember eszébe. De ezt az értelmezést maga az író zárja ki, aki számos interjúban adja meg a „helyes olvasatot”, a kis könyvecske értelmezésének keretét. Egyik interjújában kedvelt tézisének képpen tárja az olvasó elé: „Amilyen világban nekünk most élnünk kell Kelet-Európában, Európában, a világban, az 200 éve a felvilágosodással, a francia forradalommal alakult ki. Ennek a kornak még nincsen vége. Ebbe a korszakba tartozik bele a bolsevik forradalom és a Szovjetunió története. Amikor szétesett a Szovjetunió, nem értettem egyet azokkal, akik azt mondták: »Na, akkor ezt letudtuk!« Ez ugyanaz a világ, ugyanazokkal az erővel. A 20. század diktatúrái – Dél-Amerikától Ázsiáig – az 1917-es forradalom variációi a mai napig. Nem árt az első nagy, szörnyűségekkel is járó társadalomátalakítási kísérletet tanulmányozni. A 20. század diktatúrái – Dél-Amerikától Ázsiáig – az 1917-es forradalom variációi a mai napig.”¹

Hogy a világban minden „rossz” a francia felvilágosodásból kinőtt forradalmakkal kezdődött, majd az orosz forradalommal „romlott el” igazán – régi-régi gondolat. Őszintén szólva, ezt a romantikusnak tetsző „teóriát” a náci is gyakran emlegették a modern társadalommal szembeni kifogásaik kapcsán, amely, úgymond, a „judeo-bolsevistaplutokrata” összeesküvés áldozata lett. Azt a tézist pedig, hogy az orosz forradalom felel „mindenért”, még a náci diktatúráért is, a 80-as években, a hidegháború végóráiban az amerikai és német jobboldali-konzervatív történetírás olyan figurái elevenítették fel, mint Richard Pipes vagy a szélsőjobboldal felé tolódó, Szabó Miklós történész megnevezése szerint, „pronáci Nolte”.² Mint ismert, e felfogást az ún. *német történeiszvitában* is sokan megbírálták, többek között Jürgen Habermas is. E koncepció – minden ambíciózussága ellenére – igen egyszerű. Vagyis az orosz forradalom, amit az író – levette minden szakmai megfontolást – „bolsevik puccsnak” nevez, nemcsak Hitlerért, hanem Strasserért vagy Pinochetért, a brazil, argentin, uruguayi diktatúrákért, a görög ezredesekért, vagy akár az indonéziai népirtásért is felel. Megfagyott az emberi ész?

Spiró még csak el sem jut annak a kérdésnek a pusztá felvetéséig, jelzéséig sem, hogy ki vagy mi tehető felelőssé azért az első modern genocídiumot (ti. az örmények kiirtását – 1915) és több mint 20 millió

halottat eredményező világégésért, amelyből a(z orosz) forradalmak kikeltek. Kié a felelősség a gyarmatosítás során elkövetett számos népirtásért, egész népek, kontinensek nyomorba és rabszolgaságba döntéséért a XVI. századtól napjainkig? Tényleg a modern társadalommal szembeni alternatívakeresés nagy társadalom-átalakító eszméi lennének felelősek a történelemben megnyilvánuló „forradalmi” gonoszságért, miként Spiró sugallja? Talán éppen az orosz forradalom célként tételezett eszménye – a kizsákmányolás-mentes világ megteremtése – viselné ezt a felelősséget? Nem cserélődik itt fel ok és okozat?

Spiró regénye egyetlen gondolat körül forog, amely végső soron oda vezet, hogy az orosz forradalom, a bolsevizmus mint bűnbakok kerülnek a *Diavolinában* megtestesült „emlékezetpolitika” központjába. Spiró pamfletjének egész világlátása mintha hatályon kívül helyezné a forradalom olyan íróit, mint Iszaak Babel, a Vörös Hadseregben szolgált, zseniális novellista, a Nobel-díjas Mihail Solohov, Ilja Ehrenburg, vagy éppen maga Gorkij... Nem véletlen, hogy Spiró hősei, antihősei sajnálatosan kidolgozatlanok, nincs jellemük, papírmasé figurák, szimpla gyilkosok vagy gyilkosok segítői. Nem derül ki, hogy Gorkij miképpen keveredett közéjük. Miért szeretett – igaz, „fenntartásokkal” – a kedves, filantróp író tömeggyilkosokat? Spiró sematikus, pszichológiailag megrajzolatlan figurái erre természetesen nem tudnak választ adni. Pedig Spiró néhány irodalmi elődje, mint például Alekszandr Szolzsenyicin – *Lenin Zürichben* című könyvében – pszichológiailag is felépítette hősét, megpróbálta megérteni cselekedeteinek bonyolult motívumait. Még ő sem próbálta beleszuszakolni a forradalom vezetőjét egy szimpla tömeggyilkos arcnélküli figurájába. Megemlíthetnénk e műfajban Arthur Koestler *Sötétség délben* című regényét is, amely a Buharin-per lélektanilag is kidolgozott rekonstrukciójára épült. Igaz, nem érdemes világirodalmi példákon mérni Spiró *Diavolináját*.

Már az első oldalakon kiderül: Lenin különösen is Spiró bögyében van, az író sok-sok éven át tartogathatta magában az érthetetlen indulatot. Könyvében például így fogalmaz: „A bolsevikokat ő nevelte elvakulttá. Forradalom mindenáron, és aki szembeszáll, kinyírni... Az akarnoksága diadalához persze kellett a világháború...”³ Ennyit tudunk meg a millió számra katonagúnyákba öltöztetett, politikai öntudatra ébredő orosz parasztság és városi munkásság forradalmáról, az önkényuralom elsöpréséről, a nagy októberi... puccsról. Ez van Spirónál, akárcsak egy rendszerváltás utáni (s talán egy mai) rossz, nyolcadikos történelemtankönyvben. Egy puccs, amely meghatározta a XX. század történetét... Diavolina visszaemlékezése csak ürügy, alkalom, eszköz arra, hogy ezeket a megvesztegető leegyszerűsítéseket – mint saját „felfedezéseit” – Spiró élénk tárja. Kutatásai szerint – „állítólag” – még Gumiljovot is Lenin lövette le.⁴ A bolsevikok mind vérszomjas tömeggyilkosok, akik a nép nyakán élösködnek. A szerző itt a szokványos

antibolsevista propaganda magaslataira hág, az óvatlan olvasó pedig szinte észre sem veszi, milyen mélyre kormányozza őt a neves író. De Spiró javára kell írni, hogy a goebbelsi, náci propagandával ellentétben, ő nem zsidó-bolsevik rémuralomról beszél, hanem csupán „parazita-bolsevik” rémuralomról, amely szociális célokra hivatkozik. Azért úgy mellékesen a zsidók is előkerülnek a könyv lapjain, először mint temetőbe járó emberek... Gorkij temetéséről írja Spiró-Diabolina: „Ott volt a temetésen Averbah, Zinovij unokaöccse, aki mindent gyűlölt, ami jó. Ott volt Averbah nővére, Ida, a férjével, Jagodával. Ott voltak Babellel az élükön az egykori caprii és sorrentói vendégek sok százan. Mély-séges gyűlölségek tartották össze a társaságot. Erre mondta Alekszej, nyírják egymást, ahol érik, hol van itt zsidó összetartozás? Ott voltak a népbiztosok, a csekisták, a Központi Bizottság többsége; mutatóban volt csak nem zsidó, Sztálin, Molotov, Vorosilov.”⁵ Vagy: „Sztálinnak kapóra jött a fajelmélet, vélekedett Alekszej, a lenini gárda 90 százaléka zsidóként volt anyakönyvezve.”⁶ Mi van? – kérdezhetné a lassan gyanút fogó olvasó... Gorkij temetése mint egymást gyűlölő zsidók összejövetele? A valóságban, persze, Gorkij temetésén több ezer ember vett részt, és a gyászoló tömegben soha senki nem számolta össze a nemzetiségeket –ilyesmi akkoriban nem volt szokás –, nem elfelejtve, hogy szovjet területen öt évvel később a náciak rendeztek be temetőket jórészt a zsidók, mindjárt 2,7 millió zsidó szovjet állampolgár számára.

Spiró zavaros eszmefuttatásai kavarnak a különféle történelmi események sehol nem tisztázott forgatagában, anélkül, hogy bármilyen rendező elv vezetné az olvasót a regény olvasása közben. Micsoda „visszaemlékezés” az, amelyben úgyszólván nincsenek évszámok, adatok, specifikált események? Évek, évtizedek, egész korszakok csúsznak itt össze, a történelemben kevésbé jártas olvasó csak kapkodhatja a fejét. Miután minden nem bolsevik valamiképpen pozitív figura, vagy legalábbis ártatlan áldozat, legyen szó a polgárháború vagy a NEP-korszak éveiről, Spiró-Diabolina valamiféle fekete-fehér, ijesztően naiv „történetfelfogás” foglya. Nem világos, hogy Lenin és a bolsevikok miképpen, mely okok következtében tudták megtartani a hatalmat, ha csak nem azért, mert a cári rendszer hívei, a fehérgárdista katonatiszti diktatúrák vagy a nyugati hatalmak Szovjet-Oroszország ellen elkövetett intervenciói során túlságosan kevés vért ontottak, vagy túlságosan humanisták voltak ahhoz, hogy szembe tudjanak szállni a bolsevikokkal (és persze a valamely okokból mögöttük álló tízmilliókkal). Legalább Reymont, Móricz vagy Sánta Ferenc parasztjai az író eszébe jutnának...

Lehetséges, hogy egy botcsinálta történész nem hallott a könyvtárnyi Lenin-irodalom és a korszakról íródott történelmi művek sokaságáról, amelyek cáfolják a Leninnél mint tömeggyilkosról kialakított írói elképzelést. No de Spiró? Ám szerinte a történészek nem számítanak, azok is mind hülyék, mint Spiró egykori tanítványai, akik nem olvasták Tolsztojt,

s ezért a tanár úr – megsértődve a dolgok ilyenén állásán, nyilvános bejelentés nyomán – pár éve be is fejezte áldásos oktatói tevékenységét az ELTE-n. Most azonban az egykori tanár mélyen tanítványainak színvonala alá süllyedt: a tézisregény téziseit cáfoló dokumentumokat, a történetírás egész történetét egész egyszerűen *ad acta* tette. Tulajdonképpen semmit nem tudunk meg a forradalmi terror háttéréről. De akkor mit kutatott évekig Spiró, amiről interjúiban oly gyakran megemlékezik? A korabeli mendemondákra támaszkodó, azokat felidéző könyvek szerzői, Lenin és a bolsevikok legelvadultabb ellenfelei sem írtak össze olyasfajta rágalomözönt, amivel Spiró rukkolt elő Diabolina maszkjában. Számára minden „tény” csakis abból a szempontból jön számításba, hogy a könyv minden oldalán lesújtó ítéletet hozhasson. Magyarán, kriminalizálja és démonizálja a bolsevizmus történetét. Félreértés ne essék, bármely terror történetéről tisztán, „fenomenológiai” síkon kizárólag „rémtörténet” kerekedhet ki. De annak is van struktúrája. Ám a lényeg éppen a terror eredetének, okainak, működésének megértésében áll. Az a Spiró, aki végigélte „bolsevik diktatúra” hazai történetét, komolyan gondolja, hogy a forradalom kizárólag a terrorról szól? Hogy minden forradalomból kinőtt rendszer valamiféle egységes és a szűk elit diktatúrájában ki is merül? Nála Lenin azonos Sztálinnal. Ha például Lenin ragaszkodik ahhoz, hogy Gorkij 1918-ban külföldön gyógyíttassa magát, akkor kizárólag rafinált és vérgőzös taktikázásról van szó, hogy megszabaduljanak az írótól, ha pedig hazahívják, akkor is „minden időben” valamiféle gonoszság vezérli a bolsevik gyilkosokat, akik, mint Zinovjev, „vadállatok” s persze szadisták voltak. Zinovjev egyenesen örült, hogy Gorkij vért köpött.⁷ A téboly itt nem ért véget, mert a csekisták, akik természetesen mind egyformák – a regényben sosem derül ki, hogy mi mozgatja a vérszomjas bolsevikokat a hatalom pusztá akarásán, megtartásán kívül –, kizárólag gyilkossággal és – főleg – sajátjaik elpusztításával foglalkoznak. És gyakorlatilag mindenki csekista... Néha felbukkan a regény lapjain, hogy ezek a bolsevikok több nyelven beszélő és „nagy eszméket” (persze csak önigazolásul!?) képviselő értelmiségiek, akikről azonban a regény végéig nem derül ki, miért vállalták 1917 előtt a hosszú szibériai száműzetést vagy az emigrációt. Diabolina, a „cseléd-szerető” nem tud különbséget tenni a szóbeszéd és a történelmi tények között, s ezt érti az ember, ha nem is tartja szükségszerűnek. De hogy az író elhiggye, miszerint Sztálin a száműzetésben azzal intézte el tányérjának megtisztítását, hogy azt a kutyájával nyalatta ki,⁸ ez már a leghiszékenyebb olvasót is rá kell(ene) ébressze: itt már nem irodalomról, történelmi kisregényről, hanem a politikai pamflet műfajában megírt, szimpla antibolsevista propagandáról van szó. Magam Lenin és Sztálin forráshagyatékából és azok interpretációból – nemcsak könyveim okán – évtizedek óta tanítom is ezt a korszakot, sok mindent láttam, de az irodalmi formában zajló zagyválásnak ez a foka engem is meglep. A jó nevű író meglebegteti,

hogy Lenin még az ellene elkövetett merénylet megszervezésében is részt vehetett, bár erről „megoszlanak a vélemények”,⁹ de hát egy bűnös szociális diktatúra, egy maffia vezetője csak is az ármány és a cselszövés embere lehet... Hitler 1941. március 30-án a hírhedett titkos tanácskozáson 250 Wehrmacht-tábornok előtt kijelentette: „a bolsevizmus a szociális bűnözés” megnyilvánulása. Ez akkor a Barbarossa-terv megvalósításának ideológiai alátámasztásául szolgált. De ma, 2015-ben mi indokolja a szélsőjobboldali (magyar és nem csak magyar) Lenin- és bolsevizmus-kép „aktualizálását” egy „nyitott” író részéről? Spiró talán a banderista ukrainai vagy a neohorthysta magyar kihíváshoz, az egész szovjet múlt kriminalizálásához kívánt felzárkózni, hogy le ne kesse az újabb rendszerváltást, ellentétben az 1989-sel, amelyről korábbi kis kötetében oly frappánsan nyilatkozott a Petri Györggyel szembeni alternatíváját illetően?¹⁰ Persze, ez a mai bulváros politizálás mást jelent, mint hajdan Petri „alkoholmámoros élete”, aminek boncolgatására nem ez a megfelelő hely.

Spiró „mozgatottsága” nyilván bonyolultabb annál, mint hogy le lehessen írni csak a bulvár és az üzlet fogalmaival, hiszen az „ügy” mégsem lehet azonos az írói magamutogatással.

Egy bizonyos: a *Diabolina* esetében Spirót elragadta a „tézis”, a „nagy ötlet”, lendület, hogy „most aztán megmondom az igazat” a hatalom kérdéséről, amely egész életében írói érdeklődésének középpontjában áll(t). Nem vette észre, hogy döglött oroszánba rugdos, hiszen a bolsevizmus már a maga sztálini alakjában is, mint történelmi korszak, régen lezárult, s mindazok a „kutatói felfedezések”, amelyekkel ő most kirukkolt, a moszkvai értelmiség köreiből már az 1960-as években szóbeszéd tárgyát képezték. Spiró trükkje az, hogy feltámasztja a döglött oroszánt, megpróbálja elhitetni – hisz nagy varázsló ő (!) –, hogy az oroszán márpedig él. Megvesztegetően egyszerű tézise pusztán a bolsevikok hatalomimádásáról szól. A forradalom után a bolsevik szörnyek szívében csakis a hatalom létezik, ami a könyvecské lapjain – az írói intenció szerint – kivetül az utóbbi évszázad egész forradalmi baloldalára, „radikalizmusára”. Mindaz pedig, ami a szovjet korszak irodalmában e tárgyban ránk maradt, s amit Spiró elvben oly jól ismer, és ami magának Gorkijnak a műveiben is tárgyiasult, az valójában mint érdektelen, kikerül az író látóköréből. Minden kimarad, ami téziseit gyengíti.

Tulajdonképpen kikerül maga Gorkij is. A mi akadémiai utcanév-bizottságunk is csak dörzsölheti a tenyerét, hiszen Gorkij életét, Spiró-Diabolina ábrázolásában, lényegében Lenin és Sztálin igényeinek, követeléseinek kielégítése tölti ki, amiért kisebb ellenszolgáltatásokat kap (privilegiumokat élvez, szabadon „filantróposkodhat”). Bár Gorkij néhol felbukkan mint író is, ám minden relevancia nélkül. Így tapossa el Spiró korábbi „múzsáját”, ihletőjét. Eszerint a képmutató, szerepjátszó, hazug Gorkij még Lenin temetésén is csak ripacskodott!¹¹ De Diabolina,

a cseléd, a szerető, az orvos – és itt már ismét felmerülnek „szakirodalmi”, „dramaturgiai” kétségek is – elméleti kérdésekben is állást foglalt Lenin és Gorkij viszonyát boncolgatva. Spiró-Diabolina arra az önmagában is ellentmondásos következtetésre jut, hogy a forradalom után Gorkij egyfelől kíméletlenül bírálta Lenint, másfelől „rá tudta bírni, hogy sok száz embert engedjen ki a börtönből”. Hogy mi hogyan és miért történik itt, nem tudjuk meg. Itt sincsenek sem okok, sem célok, csak az írói fantázia képzelgésai és önkényes következtetései maradnak, amelyek semmiféle rendszerbe nem foglalhatók. Mi történhet még e könyv lapjain? Semmi. Ezen a ponton nyilván be kellene fejezni az olvasást és az olvasással eltöltött – bármily csekély idő miatti – boszszankodást is. Ám a recenzens – akit erre a feladatra a szerkesztőség mint „témafelelőst”, jelölte ki – tovább kell menjen a nehéz úton, a lenini úton, s meg kell vonjon valamiféle végső összegzést is.

Az ilyen típusú áltörténelmi regényben a dolgok csak önmagukban léteznek, s a szereplők gyakran csupán mások által rájuk osztott szerepeket játszanak. Az író az 1917 utáni rendszert, amelyet ő egységes egésznek lát, nem képes ábrázolni, nem tud választ adni a legfontosabb kérdésekre. Vajon a rendszer szereplői miért úgy cselekszenek, ahogyan, egyáltalán, mi okból működik maga a rendszer, miért volt széles, később rajongó tömegbázisa? A szerző az olvasó számára egyáltalán nem világítja meg a rendszer abszurd ellentmondásait. Ellentmondások ugyanis nincsenek. Miközben kinyilvánítja „téziseit”, semmit nem „magyaráz el”, s az olvasó ott áll egy strukturálatlan, belülről semmiféle ellentmondást nem tartalmazó szöveggel szemben. Tanácstalanul.

Spiró, aki „saját kutatásaira” hivatkozik számos interjújának szinte mindegyikében, sokszor keveri-kavarja „céduláit”. Az író ugyanis mindent elhitt, amit elolvasott, és sokat olvasott, ám a legendák, az anekdoták világa, mint például Lenin „telefonos gyilkosságai” (ilyesmit, ugye, nem kell bizonyítani, csupán hinni kell bennük, hisz mondják!) keverednek a „valóságnak” azokkal az elemeivel, amelyeket Diabolina valóban személyesen átélt. Történelmi valóság és írói képzelet össze- csúszik – a történelmi hitelesség rovására. Be-becsúsznak „aprócska” ténybeli hibák is. Az egyiket csak azért teszem szóvá, mert Spiró-Diabolina egyik „főgonoszára”, Zinovjevre vonatkozik. Az író úgy véli, hogy Sztálin a száműzetésből visszatért Zinovjevet kinevezte a *Bolsevik* című folyóirat főszerkesztőjének.¹² Valójában 1924 és 1938 között a Bolseviknak három főszerkesztője volt: Buharin, Knorin és Sztjeckij.

Ami magát Gorkijt illeti, életéről és személyiségéről meglepően szégyenes, sematikus képet kapunk. A regényben Lenin és Sztálin „kicselezésével” töltötte idejének nagy részét, ha egyáltalán maradt szabad ideje a sok nővel való enyelgés közepette. Leninhez való bonyolult viszonya, amelynek alapvető vonása a tisztelet és a szeretet volt,¹³ „természetesen” homályban marad; Spiró-Diabolina értelmezésébe

nem fér bele Gorkij 1930-ban publikált Lenin-nekrológja sem. Ellentétben korábbi meggyőződésével, a „kései Spiró” úgy véli: a szovjet író „végighamiskodta az életét”. Az említett interjú szerint, Gorkij különös ember volt, aki „nemcsak hamisan kezdte pályáját, de az egész életét is végighamiskodta. Ez tette alkalmassá, hogy egy regény hőse legyen. Vonzott a macska–egér harca Leninnel és Sztálinnal, időnként utólag sem dönthető el, ki az egér, ki a macska. Sok eltérő értelmiségi szerep van, függ a helyzettől, az egyéniségtől, a foglalkozástól... Egy műszaki értelmiséginek vagy egy biológusnak nem pontosan így kell színlelnie.” Csak azt lenne jó tudni, hogy ezek után mi vonzotta Diavolinát Gorkij-hoz, miképpen lehetett szerelmes Spiró-Diavolina a képmutató, ripacs Gorkijba? Álljon meg a menet. Mit olvas az ember?

Gorkij levelezései, írásai, cikkei alapján – kompromisszumai, taktikai megfontolásai ellenére is – a valóságban nagyon is elvi alapokon állt: bármennyire látta is az új rendszer súlyos, történelmileg meghatározott korlátait, vezetőinek emberi és politikusi gyengéit, Spiró állításával szemben, a szovjethatalom híve maradt, noha mint meggyőződéses ember, mélyen megvetette az eszmény nélküli karrieristákat, a hatalomhoz dörgölöző szerencselovagokat. Ennyiben tehát elesik az a magyarázat, értelmezés is, hogy Spiró önmaga és Gorkij között vonhatott analógiát, vagy legalábbis egy ilyen analógia mindkét lábára sántít.

Ám Spirót íróként a történelem valójában nem is érdekelte. Mint egyik interjújában egyértelműen le is szögezte: „*A történelmi tudással világszerte hadilábon állunk, nem lehet rá alapozni.* Az a tapasztalatom, hogy ha jól mesélek, a mű szépen elműködik a történelmi adatok ismerete nélkül is.”¹⁴ De nem mesél jól, és nem „működik el” a dehistorizált sztori, mert a közhelyes, százszor felmondott „demokratikus lecke” – mint TGM más vonatkozásban írta valahol – dögunalom. Mint a reakció mindig.

Ugyanakkor e *rossz és hazug regény* ellenére sem felejthetjük el, hogy Spiró direkt politikai szerepvállalása nem ezzel a művel kezdődött. Hanem régen, még a múlt század 80-as éveinek közepén, amikor távlatosan meglátta a jövőt egyik 1984-ben közölt, igen kiváló és pontosan fogalmazó versében: a *Jönnek* című opuszában. Azóta a „mélymagyarok” már régen megérkeztek, beültek a parlamentbe és a maguk teljességében meg is mutatkoztak. Ám mára már Spiró maga is az ő nyelvükön szólal meg, az új hatalom nyelvén beszél. Talán nem veszi észre? A korszellem. Itt tart a magyar „magaskultúra” 2015-ben...

A liberális kritika végre osztatlanul és szorosan keblére ölelte a jeles író, amire az oly régen vágyott. S aki most végre megváltotta belépőjét a neobarbarizmus Parnasszusára...

- ¹ Ki az egér, ki a macska? – Spiró Györggyel beszélgettünk *Diabolina* című regényéről. *Vasárnapi Hírek*, 2015. május 23.
- ² Ld. erről Krausz T.: Hogyan írma át Ungváry Krisztián a nagy honvédő háború történetét? *Századok*, 2014. 1. sz.
- ³ *Diabolina*, 16.
- ⁴ Uo. 31.
- ⁵ Uo. 165.
- ⁶ Uo. 174. Valójában az 1922-es összeírás szerint a bolsevik párt tagjainak száma 375 971 fő, közülük 270 409 nagyorosz nemzetiségű, az összlétszám 72%-a, 19 564 fő, az tagság 5,2%-a volt zsidó. Lásd Krausz Tamás: Bolsevizmus és nemzeti kérdés. Adalékok a nemzeti kérdés bolsevik felfogásának történetéhez, 1917–1922. *Nemzetiségi Füzetek* 8. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989. 138–139. Ha Spiró tényleg kutatott volna, akkor rájön, hogy a „lenini gárdában”, a párt felső szerveiben, értsd mindenekelőtt a kongresszus intézményét, messze nincs annyi zsidó, amennyit az ő „forrásai” sugallnak, A kongresszusi küldöttek között az 1919 és 1922 periódusban 13–15% százalék körül mozgott a zsidó nemzetiségűek aránya. Később csökkent. Vö. Béládi László: A bolsevik párt kongresszusai a számok tükrében 1917–1939. *Világtörténet*, 1983. 3. sz. 84–89. Ennyit a 90%-ról...
- ⁷ *Diabolina*, 35.
- ⁸ Uo. 83.
- ⁹ Uo. 124.
- ¹⁰ Jámbor Judit: *Amíg játszol. Beszélgetés Spiró Györggyel 1998/99*. Budapest, Scolar Kiadó, é.n., 30–31. Spiró hőskölteménye így szól: „...nagyon világos volt a kérdés, hogy vagy nagyon gyorsan elégetem magam, és élek egy bohém, alkohalmármoros, politizáló és ellenzéki életet, ez a Petri-féle út, vagy pedig beásom magam hosszú évekre vagy évtizedekre, és lassan araszolva, az irodalmat mellékesen művelve próbálok működni. A második mellett döntöttem.” A mártír hősköltemény azon a ponton esik szét végleg, amikor Spiró beszámol hányattatásairól két állami állásban, mint színházi dramaturg és egyetemi oktató. Alig tudott megélni belőle, pedig gyermekei sem voltak. Szomorú történet. „Mellékesen” művek sorát publikálta.
- ¹¹ *Diabolina*, 103.
- ¹² Uo. 158.
- ¹³ Vö. <http://gorkiy.lit-info.ru/gorkiy/vospominaniya/v-i-lenin.htm>
- ¹⁴ Sokan behaltak Gorkij halálába – Marton Éva interjúja Spiró Györggyel *Diabolina* c. kötetéről, 2015. július 19. http://www.revizoronline.com/hu/cikk/5646/beszelgetes-spiro-gyorggyel/?cat_id=1&first=0. (Kiemelés – K.T.)